

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Гуманітарний факультет
Кафедра міжнародних відносин та права

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ»

ОДЕСА , 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Гуманітарний факультет
Кафедра міжнародних відносин та права

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ»
для здобувачів вищої освіти спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
денної форми навчання

Розглянуто та затверджено на засіданні
кафедри міжнародних відносин та права
Протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.

ОДЕСА – 2021

Методичні вказівки до курсових робіт з дисципліни «**Правові системи сучасності**» для здобувачів вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» денної форми навчання / Укл.: Озернюк Г. В., Шевченко Т. В. Одеса: ДУ «Одеська політехніка», 2021. 35 с.

Методичні рекомендації є частиною навчально-методичного комплексу з дисципліни «**Правові системи сучасності**», який включає робочу навчальну програму, конспект лекцій, методичні рекомендації та завдання щодо виконання практичних занять, самостійної роботи тощо.

Методичні рекомендації до виконання курсової роботи з дисципліни призначено для здобувачів вищої освіти гуманітарного спрямування загалом та для здобувачів за освітньо-професійною програмою «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ ТА ПРИНЦИП ОБРАННЯ ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ	
Запропонована тематика курсових робіт з дисципліни «Правові системи сучасності».....	7
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ ТА ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ.....	8
ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКОНАННЯ РОБОТИ.....	8
1. Підготовчий етап роботи	8
2. Етап роботи над змістом.....	9
3. Заключний етап роботи над курсовою роботою	10
Правила оформлення роботи.....	11
Викладання змісту теми.....	12
Перелік використаних джерел.....	14
СТИЛІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	17
ФОРМАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	19
ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	20
ІНТЕГРАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	21
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	23
ДОДАТКИ	26
<i>Додаток А.</i> Зразок оформлення титульної сторінки курсової роботи	27
<i>Додаток Б.</i> Призначення методів дослідження.....	28
<i>Додаток В.</i> Загальний зразок структури роботи.....	30
<i>Додаток Г.</i> Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел, який наводять у роботі	31

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «**Правові системи сучасності**» є складовою частиною вивчення циклу дисциплін професійної підготовки обов'язкової частини навчального плану.

Індивідуальна робота з дисципліни «**Правові системи сучасності**» передбачає виконання курсової роботи.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження здобувача вищої освіти, яке виконується з певного курсу або з окремих його розділів.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних здобувачами вищої освіти в процесі навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Виконання курсової роботи передбачає вироблення навичок самостійної роботи з джерелами й науковою літературою, оволодіння методикою досліджень, допомагає здобувачеві вищої освіти систематизувати отримані теоретичні знання з вивченої дисципліни, перевірити якість засвоєння знань. Уже ця перша творча спроба дає можливість виявити здатність здобувача вищої освіти самостійно осмислити проблему, творчо та критично її дослідити; розвиває вміння збирати, систематизувати і аналізувати джерела та літературу; застосовувати отримані знання при вирішенні практичних завдань; формулювати висновки, пропозиції й рекомендації з предмета дослідження.

Тематика курсових робіт, яка затверджується на засіданні кафедри, має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Вона затверджується на засіданні кафедри.

Виконання курсових робіт визначається навчальним планом підготовки фахівців. Захист курсових робіт відбувається на засіданні кафедри, по якій виконувалася робота, згідно затвердженого на засіданні кафедри графіку.

Курсова робота виконується у 3 семестрі згідно з графіком навчального процесу. На її виконання відводиться 30 год самостійної роботи здобувача вищої освіти.

Виконання курсових робіт спрямоване на досягнення таких цілей: ґрунтовне засвоєння необхідного теоретичного матеріалу та закріплення навичок дослідницької роботи згідно з завданням наукового керівника; уміння використовувати одержані знання в конкретній ситуації; уміння теоретично обґрунтувати одержані результати; здатність чітко формулювати одержані результати та робити з них висновки; грамотно, без помилок, написати текст роботи відповідно до правил оформлення наукової документації; уміння логічно побудувати доповідь, захистити сформульовані положення та висновки; проявити здібності до самостійного пошуку розв'язання досліджуваної проблеми.

Необхідною літературою для виконання курсової роботи є джерела зі списку рекомендованої літератури, додаткові матеріали у джерелах, а також варто скористатися вказаними інформаційними ресурсами.

Робота повинна бути переконливою, містити органічний зв'язок між окремими питаннями, а також між кожним з них і всією темою в цілому. Обов'язково потрібно використовувати різноманітні види аргументів та доводів: порівняння, зіставлення, посилення на джерела тощо.

У справі організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти на першому місці знаходяться вміння працювати з навчальною і науково-методичною літературою. Перед виконанням курсової роботи здобувач вищої освіти має детально вивчити лекційний матеріал з курсу, підібрати відповідну навчальну, методичну та спеціальну літературу за рекомендованим списком (а також самостійно підбраною).

Робота над курсовою роботою має бути послідовною, з чітким урахуванням її головних етапів.

Курсова робота не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемна курсова робота) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційна курсова робота).

Курсова робота має бути виконаною самостійно. За допомогою курсової роботи здобувач вищої освіти глибше вивчає найбільш складні проблеми навчальної дисципліни, вчиться правильно її оформлювати та доповідати про результати своєї праці.

Тему курсової роботи здобувачі вищої освіти обирають самостійно із поданих нижче. Кожна курсова робота має бути індивідуальною роботою, в ньому простежуватимуться особливості мислення, творча манера автора. Водночас вона повинна відповідати вимогам до її оформлення.

Курсова робота має відповідати Положенню про академічну доброчесність Одеського національного політехнічного університету, затверджене ВР ОНПУ (протокол від 17.09.2018 р. № 2) (https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_docs/polojennyyaa.pdf); відповідно не повинна містити академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Задля дотримання академічної доброчесності і здобувачі, і їхні наукові керівники повинні відштовхуватися від адекватного розуміння ключових термінів, як-от:

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом норм, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень.

Академічний плагіат – привласнення авторства на чужий науковий (навчально-науковий, навчально-методичний і т. ін.) текст або відкриття, винахід і т. ін., використання (повне або часткове) і, відповідно, оприлюднення й подання наукових здобутків, отриманих іншими особами, як результат власних наукових пошуків; репрезентація опублікованих чужих текстів без покликання на їх авторів.

Бібліографічне посилання – сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідним й достатнім для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку.

Об'єкт бібліографічного посилання – всі види опублікованих і неопублікованих документів, їхні окремі складники або групи документів на будь-яких носіях.

Знак виноски – умовна позначка у вигляді арабських цифр (порядкових номерів), літер чи астериска (зірочки), що використовують для пов'язування позатекстових бібліографічних посилань з частиною основного тексту документа

Компіляція – несамотійний, неоригінальний текст, написаний на основі запозичення тих чи тих матеріалів в інших авторів, без поглибленого вивчення проблеми через копіювання тексту із низки джерел без внесення в нього правок, із покликанням на авторів.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів.

Списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання.

Обман – «надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, фабрикація, фальсифікація та списування.

Оригінальність наукового тексту – відсоткове співвідношення авторського тексту, що не має збігів з неавторським, до загального обсягу текстового матеріалу.

Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Терміни вжито у значенні, визначеному Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту».

Попередження плагіату в академічному середовищі за освітньо-професійною програмою підготовки фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» здійснює кафедра через комплекс профілактичних заходів, як-от:

– ознайомлення та вміння працювати з законодавчо-нормативною базою, довідковими матеріалами та, зокрема, «Положенням про академічну доброчесність Одеського національного політехнічного університету», затвердженим Вченою радою (протокол від 17.09.2018 р. №2);

– засвоєння сутті ключових понять, пов'язаних із академічною доброчесністю, різновидами плагіату, правилами наукової етики тощо;

– залучення здобувачів до самостійної перевірки курсових робіт на оригінальність та унікальність із використанням відповідних програмно-технічних засобів;

– інформування про притягнення до відповідальності виконавців курсових робіт, їхніх наукових керівників та рецензентів за недотримання правил наукової етики, норм наукової діяльності, зокрема й цитування та покликання (п. 6 Положення) тощо.

Запобігання академічного плагіату сприятиме його профілактика та виявлення на ранніх етапах створення наукових текстів.

Текст курсової роботи для визначення його самостійності, оригінальності, унікальності за два тижні до захисту перевіряється із залученням онлайн-системи для виявлення академічного плагіату «StrikePlagiarism» (https://strikeplagiarism.com/ua_report/report.html).

Курсова робота не зараховується за наявності плагіату.

При отриманні позитивного висновку «Звіту подібності» онлайн-системою «StrikePlagiarism» про відсутність академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації даних здобувач вищої освіти допускається до захисту курсової роботи.

При отриманні негативного висновку «Звіту подібності» онлайн-системою «StrikePlagiarism» (перевищення допустимих відсотків за показником КП1 – не < 50 %; КП2 – не < 50 %; КЦ – не < 20 %; сигнал «Тривога!» – не < 5 %) кваліфікаційна робота підлягає ретельному аналізу з боку комісії з академічної доброчесності і надалі скеровується на доопрацювання (5 календарних днів) курсова робота підлягає ретельному аналізу з боку викладача і надалі скеровується на доопрацювання (до 5 календарних днів). Після зазначеного терміну курсова робота підлягає повторній перевірці за допомогою онлайн-системи «StrikePlagiarism».

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ ТА ПРИНЦИП ОБРАННЯ

ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Запропонована тематика курсових робіт з дисципліни

Правові системи сучасності:

1. Право романське та германське: спільні та відмінні риси.
2. Романо-германська правова сім'я та римське право.
3. Вплив романо-германського права на розвиток права у світі.
4. Судовий прецедент як основне джерело англосаксонського (англоамериканського права)
5. Європейські правові традиції: спільні риси англосаксонської та романогерманської правових сімей.
6. Історія виникнення та основні риси мусульманського права.

7. Дуалізм латиноамериканського права.
8. Особливості японської правової системи, її дуалізм.
9. Релігійні правові системи: загальна характеристика.
10. Іудейське право: основні риси.
11. Особливості взаємодії іудейського релігійного права із сучасним світським правом Ізраїлю.
12. Специфіка взаємодії релігійного індуського права із сучасним світським правом Індії.
13. Канонічне право, його джерела.
14. Вплив римського права на процес розвитку системи канонічного права.
15. Правова система Китаю, її особливості.
16. Правові системи країн Африки: загальні особливості.
17. Вплив загальносвітових тенденцій правового розвитку на традиційні правові системи.
18. Основні риси постсоціалістичних правових систем.
19. Роль судової практики в правовій системі України.
20. Процес зближення правової системи України з романо-германською правовою сім'єю.

Типова структура курсової роботи має бути такою: титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень (при необхідності); вступ; 2 – 3 розділи (в кожному 2 – 3 підрозділи), що розкривають зміст проблеми та показують досвід практичної / прикладної роботи; висновки; список використаної літератури; додатки у разі потреби.

Далі докладніше розглянемо структуру курсової роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ ТА ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ

Підготовка курсової роботи містить такі етапи:

Підготовчий етап:

- 1) вибір теми;
- 2) підбір і вивчення спеціальної літератури та нормативно-правових актів;

Етап роботи над змістом:

- 3) складання плану курсової роботи;
- 4) викладення змісту теми;

Заключний етап:

- 5) оформлення курсової роботи;
- б) усний виклад курсової роботи (її захист).

ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Рационально організувати роботу над курсовою роботою, правильно розподілити свій час, спланувати його, глибоко і своєчасно розробити вибрану тему допоможе алгоритм написання курсової роботи. Він дисциплінує виконавця, лімітує термін, відведений на вибір теми, підбір та аналіз літератури з теми дослідження, написання, оформлення і захист курсової роботи. Виконання курсової роботи відбувається відповідно до графіку, що затверджений кафедрою та деканатом. Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи: підготовчий; етап роботи над змістом; заклучний етап.

1. Підготовчий етап роботи

Етап починається з вибору теми курсової роботи, яку здобувач вищої освіти обирає самостійно із запропонованого переліку, її осмислення та обґрунтування. Перевага надається темі, при розробці якої здобувач вищої освіти може виявити максимум

особистої творчості та ініціативи. При виборі теми слід врахувати кілька моментів. Перш за все – це актуальність дослідження (як наукова, так і суспільна). Наукову актуальність визначають ступінь опрацювання вченими даної теми, наявність дискусій з основних питань теми, продуктивність тих методологічних засад, на яких велась її розробка. Суспільна актуальність пов'язана з можливістю використання історичного досвіду в сучасних умовах для вирішення гострих питань сьогодення. Серед чинників, які впливають на хід опрацювання теми і мають зумовити її вибір дослідником, – наявність відповідної джерельної бази (законодавчих актів, документів, виступів, статистичних матеріалів, матеріалів преси, повідомлень ЗМІ тощо).

Здобувач вищої освіти може, в обсязі навчальної програми дисципліни, сам запропонувати тему курсової роботи, узгодивши її з викладачем.

При з'ясуванні об'єкта, предмета і мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними і темою курсової роботи є системні логічні зв'язки.

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта).

Предмет дослідження є таким його елементом, який включає сукупність властивостей і відношення об'єкта, опосередкованих людиною (суб'єктом) у процесі дослідження з певною метою в конкретних умовах.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення.

Кінцевий результат відображає очікуваний від виконання позитивний ефект, який формулюється двоступенево: перша частина у вигляді суспільної корисності; друга у вигляді конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження.

Поставлена мета дослідження дозволяє визначити завдання дослідження.

Підбір і вивчення спеціальної літератури та нормативно-правових актів

Роботу над курсовою роботою потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспектів лекцій. Після того як загальне уявлення про обрану тему склалося, здобувачу вищої освіти слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню літератури, орієнтовний список якої наведений у методичних вказівках. Однак, запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу здобувача вищої освіти. Він може та мусить використати інші роботи, самостійно підібрані внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою.

2. Етап роботи над змістом

Складання плану курсової роботи

Після опрацювання тематичної літератури здобувач вищої освіти складає план курсової роботи, в якому конкретизуються питання обраної теми та який містить:

- вступ;
- основну частину (виклад змісту теми);
- висновки;
- список використаної літератури.

Робота над текстом курсової роботи

Починається з вивчення та конспектування літератури з теми курсової роботи. Вивчення літератури треба починати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до вузких досліджень. Конспектуючи матеріали слід постійно пам'ятати тему курсової роботи, щоб виписувати тільки те, що має відношення до теми дослідження.

Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його знову, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Правильна та логічна структура курсової роботи

це запорука успіху розкриття теми. Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням.

Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів (глав і параграфів). Кожний розділ (глава) висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) окрему частину цього питання. Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому починаючи працювати над розділом, треба визначити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Щодо кожного розділу (глави) роботи необхідно зробити висновки, на основі яких формують висновки до всієї роботи в цілому.

3. Заключний етап роботи над курсовою роботою

На цьому етапі передбачається написання здобувачем вищої освіти вступу та висновків до курсової роботи, оформлення списку літератури та додатків, редагування тексту, його доопрацювання з урахуванням зауважень наукового керівника, підготовка роботи до захисту.

Вступ. Вступ доцільно писати після того, як написана основна частина курсової роботи. У вступі обґрунтовується *актуальність теми*, що вивчається, її практична значущість; визначаються *об'єкт, предмет, мета* і *завдання* дослідження; розглядаються *методи*, за допомогою яких проводилось дослідження; розкривається структура роботи, її основний зміст. Якщо здобувач вищої освіти вирішив не торкатися деяких аспектів теми, він повинен зазначити про це у вступі. *Обов'язковою* частиною вступу є *огляд літератури* з теми дослідження, в який включають найбільш цінні, актуальні роботи (20 – 25 джерел). Огляд має бути систематизованим аналізом теоретичної, методичної й практичної новизни, значущості, переваг та недоліків опрацьованих праць, які доцільно згрупувати таким чином: роботи, що висвітлюють історію розвитку проблеми, теоретичні роботи, які повністю присвячені темі, потім ті, що розкривають тему частково. Закінчити огляд треба коротким висновком про ступінь розкриття в літературі основних аспектів теми.

Основна частина курсової роботи. Найчастіше спочатку в основній частині курсової роботи викладаються основні теоретичні положення з досліджуваної теми, а потім конкретний текстовий чи емпіричний матеріал (в залежності від курсу на якому виконується курсова робота), що аргументовано підтверджує викладену теорію. Як правило, основна частина складається з декількох розділів, як мінімум, двох. У курсовій роботі досить поділити основну частину на 2-3 розділи. Розділи повинні бути приблизно однакові за розміром, як за структурним розподілом, так і за обсягом матеріалу. Загальний обсяг основної частини курсової роботи – 20 сторінок.

Висновки є логічним завершенням курсової роботи. Головна їх мета – підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням.

Список використаної літератури складається на основі робочої картотеки і відображає обсяг використаних джерел та ступінь вивчення досліджуваної теми. Список повинен містити бібліографічний опис джерел, використаних здобувачем вищої освіти під час роботи над темою. Завершуючи написання курсової роботи, необхідно систематизувати ілюстративний матеріал. Ілюстрації можна подавати у тексті, або оформляти у вигляді додатків. Усі додатки повинні мати алфавітну нумерацію та назви, що відповідають їхньому змісту. Нумерація аркушів з додатками продовжує загальну нумерацію сторінок основною текстом роботи. Літературне оформлення курсової роботи є важливим елементом її виконання і одним із багатьох чинників, на які зважає комісія при оцінюванні під час захисту. Передусім звертається увага на змістовний аспект викладу матеріалу (логічність і послідовність, повнота і репрезентативність, тобто широта використання наукових джерел, загальна грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам), а також на текст роботи, список літератури і додатки, на зовнішнє оформлення титульного аркуша.

Правила оформлення роботи

Обсяг основного тексту курсової роботи має бути 30-35 (але не більше 35) друкованих сторінок. До основного тексту не входять додатки, але входить список використаних джерел.

Композиційна структура курсової роботи є досить довільною і залежить від обсягу матеріалу, логіки його викладу, цілей і завдань автора. Разом з тим існують загальні вимоги до неї. Так курсова робота обов'язково має містити такі структурні елементи, як: **Титульна сторінка** (приклад оформлення у Додатку А), а також:

Зміст курсової роботи відкриває наступну за титулом сторінку роботи, яка не нумерується. У змісті мають бути зазначені назви частин роботи (підрозділів чи параграфів) з нумерацією початкової сторінки частини тексту. Заголовки (назви) частин, зазначені у змісті, дублюються в тексті курсової роботи. Назви розділів виділяються напівжирним шрифтом. Наприклад:

Розділ 1. Правові системи сучасності та основні види і етапи розвитку

1.1 1. Право романське та германське: спільні та відмінні риси.....5

Зміст курсової роботи друкується на одній сторінці. Більше на цій сторінці нічого не друкується. Її частина залишається порожньою.

Вступ (або вступна частина курсової роботи) – одна із найважливіших та обов'язкових частин курсової роботи.

Вступ має містити в собі такі позиції (Табл. 1):

- Постановка і обґрунтування вибору теми.
- Оцінка її актуальності та значущості в полі наукових проблем.
- Ступінь її наукового опрацювання та розробки в літературі.
- Формулювання мети і завдань курсової роботи.
- Визначення предмету і об'єкту дослідження.
- Способи та методи дослідження, які планує використовувати автор.

Вступ до курсової роботи займає від 2 до 4 сторінок загального обсягу курсової роботи. У тексті вступу напівжирним шрифтом виділяються основні елементи: актуальність і обґрунтування теми, мета, завдання дослідження тощо. Перша сторінка вступу до курсової роботи має порядковий номер «3» в загальній нумерації сторінок (саме на сторінці вступу вперше ставиться нумерація сторінки).

Таблиця 1

Складові ВСТУПУ курсової роботи

Структура	Наявність елементів у курсовій роботі
Актуальність теми	+
Огляд наукових джерел з теми дослідження	+
Мета і завдання дослідження	+
Об'єкт дослідження	+
Предмет дослідження	+
Методологічні засади дослідження (див. Додаток Б)	+
Дослідно-експериментальна база (факти, матеріали) дослідження	+ або –

Практичне значення одержаних результатів	+ або –
Апробація результатів роботи (акт про впровадження результатів, публікація, виступ на конференції)	-
Структура курсової роботи	+

У вступі формулюють об'єкт і предмет дослідження, де перший трактують як явище, що породжує проблемну ситуацію, обрану для вивчення, другий – як те, що знаходиться в межах об'єкта, тобто предмет є частиною об'єкта. Основна увага автора скерована на предмет дослідження, оскільки саме він визначає тему наукової роботи.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Викладання змісту теми

Після підбору і вивчення літератури, визначення плану курсової роботи слід приступити до узагальнення та систематизації зібраного матеріалу. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним. Необхідно вживати терміни, властиві даній науці, уникати незрозумілих понять та складних граматичних оборотів. Терміни, окремі слова і словосполучення допускається змінювати прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозумілі з контексту курсової роботи.

При використанні цитат з літературних та наукових джерел слід пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження думки автора курсової роботи, або ж для висловлювання своєї думки на противагу іншій. Занадто зловживати ними не слід.

Здобувачу вищої освіти доцільно звернути увагу на такі характерні недоліки, які трапляються при написанні курсової роботи і які можуть призвести до незадовільної оцінки:

- механічне, дослівне переписування використаної літератури;
- поверховий, не аргументований виклад основних теоретичних положень;
- невідповідність між змістом роботи та її планом;
- абстрактний виклад теми, відсутність посилань на чинне законодавство України;
- недбалість і неграмотність викладу.

Отже, основними вимогами до написання курсової роботи є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи сучасну юридичну літературу.

Основна частина курсової роботи присвячена аналізу предмета дослідження, необхідного та достатнього для розкриття його суті. Вона складається з розділів (РОЗДІЛ 1), підрозділів (1.1), пунктів (1.1.1) і т. ін., в яких мають бути послідовно розглянуті всі питання теми. При цьому слід мати на увазі, що кількість розділів та підрозділів не регламентується, але недоцільно їх роботи невеликими за обсягом. Якщо матеріал важко розбити на декілька частин через його тісну змістовну і логічну послідовність, розділ можна не розбивати на підрозділи. Для курсової роботи достатньо двох розділів. Кожен із розділів обов'язково повинен мати подальшу структурну диференціацію, яка передбачала б мінімум дві позиції. Розділи повинні бути симетричними як за структурним поділом, так і за обсягом.

При визначенні назв підрозділів необхідно знати, що назва розділу не може повторювати назву теми роботи, а назва підрозділу повторювати назву розділу.

Важливою при написанні наукового тексту є вимога послідовного, логічного викладу матеріалу. Іншими словами – дотримання основних законів логіки – передусім закону тотожності, який вимагає, щоб в межах одного розмірковування предмет думки залишався незмінним (тотожним початковому). Іноді бувають випадки порушення цього закону – підміни тези, коли на початку речення мова йде про одне, а в кінці – зовсім про

інше. Тоді втрачається послідовна логіка викладу і текст дуже важко сприймати. Також важливим є дотримання закону протиріччя, який вимагає, щоб певна думка, вислів, речення не можуть мати внутрішнього протиріччя, або суперечити один одному, і закону виключного третього, згідно з яким при наявності двох положень, що суперечать або виключають один одного, не може бути третього положення, яке б узгоджувало б перші два.

Разом з логічністю і послідовністю у викладі матеріалу курсової роботи також увагу треба звернути на, мабуть, найважливішу вимогу, яка висувається до наукових (і не тільки) текстів. А саме – наявність достатньої, чіткої і переконливої аргументації в процесі викладу власних ідей та положень (у логіці це називається законом достатньої підстави). Будь-яка авторська думка чи позиція має право на існування, але вона буде сприйнята і оцінена науковим співтовариством лише в разі належного її теоретичного обґрунтування і аргументованого доведення.

Як вже зазначалося вище, найбільш поширеною схемою структурування основної частини курсової роботи є два (іноді три) розділи і декілька підрозділів. Враховуючи обмежений обсяг даної роботи, більш детальне членування є недоцільним. Разом з тим, студент має можливість вирішувати це питання на власний розсуд. Варто лише відзначити, що окремі частини тексту мають бути приблизно однаковими за об'ємом текстового матеріалу, хоча іноді це зробити досить важко. У роботах, які мають не лише теоретичне, а й прикладне, практичне значення (застосування) зробити частини однаковими майже неможливо. Все залежить від змістовного наповнення цих частин і від завдань, які автор намагається тут вирішити.

Традиційно перший розділ роботи є своєрідним введенням в проблему, яка є основною у розробці теми курсової роботи. Тут виявляються основні, вузлові аспекти проблематики, аналізуються теоретичні засади і основні підходи до її вирішення, подається ретроспектива поглядів на неї теоретиків і практиків минулого і сучасності, іноді розкривається понятійно-категоріальний апарат, який буде використовуватись автором в подальшому. У свою чергу другий (третій, четвертий і т.д.) розділ вже «працює» на безпосереднє розкриття теми, власне саме тут вирішуються основні дослідницькі задачі і узагальнюються результати дослідження. Така модель компоновання основної частини курсової роботи є найбільш продуктивною для якісного і ґрунтовного опрацювання обраної теми.

Також важливо враховувати необхідність написання в кінці кожного розділу (чи великої за обсягом частини тексту) невеликих проміжних висновків (приблизно 1-2 абзаци), в яких будуть відображатися результати вже зробленої роботи і фіксуватися перспективні напрямки подальшої діяльності. Такі проміжні висновки мають стати своєрідним «логічним місточком», перекинутим автором курсової роботи від однієї частини тексту до іншої.

Текст курсової роботи повинен включати: а) цитати і посилання, відзначені лапками та індексом посилання на книгу з точними вихідними даними і обов'язковою вказівкою сторінки; б) цитати і посилання, переказані власними словами автора курсової роботи (без лапок), але проіндексовані також, з точною вказівкою книги, розділу і конкретних сторінок.

Кожен із розділів повинен містити цитати – дослівно (зі збереженням особливостей авторського написання, без перекручень, довільного скорочення і т. ін.) наведені уривки з оприлюднених наукових текстів для підтвердження певної думки. Їх беруть у лапки, розділові знаки ставлять, як при прямій мові. Непряме цитування подають без лапок, однак максимально точно.

Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні цілком прийнятний, однак без перекручень авторського тексту. Пропуск позначають трьома крапками, взятими в кутові дужки, наприклад: <...>.

У оформленні цитат застосовують той самий вид лапок, що й у тексті. Прийнятими для наукових текстів лапками є ялиночки («»). Якщо в цитованому фрагменті також використовують лапки, то їх роблять відмінним від зовнішніх, наприклад: За С. Мочерним «ефективність інвестицій – комплекс .... Ефект від укладень не впливає на посилення конкурентних позицій, ... тому доцільним є застосування терміну “псевдо-ефективність”»..

Кожну цитату супроводжують покликанням на джерела, зокрема на першоджерело [3, 5], за недоступності якого можна скористатися перепокликанням і використанням спеціального застереження [цит. за: 10, 13], де перша цифра – це номер джерела зі списку використаних, а друга – номер сторінки першоджерела.

Якщо необхідно згадати кілька джерел зі списку, то їх подають через крапку з комою, наприклад: [1; 3; 5–7].

Висновки

Специфіка наукової діяльності передбачає не тільки розробку і аналіз дослідником тої або іншої теми чи проблематики, а й вміння узагальнювати результати власного дослідження і підводити підсумки роботи.

Звичайно, неможливо запропонувати єдині, узагальнені стандарти і рекомендації з написання висновків для різних видів наукових робіт. Разом з тим існує ряд вимог, дотримання яких є обов'язковим при написанні висновків у науковому дослідженні:

- Висновки не можуть бути механічним поєднанням (сумою) проміжних висновків в кінці розділів чи параграфів тексту. Вони мають відображати щось принципово нове, узагальнене, на відміну від проміжних висновків, котрі є фіксацією лише локальних результатів.

- Загальні висновки мають співвідноситись (узгоджуватись) з метою та завданнями дослідження, зафіксованими у вступі до роботи. Недопустимою є ситуація, коли в задачах дослідження формулюється одне, а у висновках – зовсім інше. Саме тут формулюється так зване «вихідне знання» – підсумкове, на відміну від «ввідного», що фіксується у вступі. Тобто, реалізація кожного завдання дослідження має відобразитися окремим пунктом висновків до дослідження.

- Виклад позицій у висновках має бути чітким, ясним і логічно впорядкованим.

Висновки – це синтез отриманої в основній частині наукової інформації. На перший план тут має виступити конкретика результатів, а не загальні фрази чи розмиті, нечіткі (і, відповідно, незрозумілі) смислові конструкції. Оптимальною моделлю конструювання схеми висновків по курсової роботи є індуктивний шлях сходження – від окремого, часткового, локального до цілісного узагальнення результатів.

- Ще одним важливим моментом, який треба враховувати, є «прояв» власної думки, власного ставлення автора до тих проблем і питань, які досліджувались в роботі. Суха констатація фактів поза «олюдненням» отриманих результатів – далеко не кращий шлях ефективної презентації власних досягнень.

Заклучна частина курсової роботи має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики.

Вступ і висновки курсової роботи разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

Перелік використаних джерел

Бібліографічний список має містити не менше 20 джерел та бути побудованим за алфавітом (авторів чи назв книжок). Проте, слід дотриматися вимоги – спершу подаються закони та нормативні акти, стандарти, положення, а потім основний список джерел. Уся література має бути видана не раніше 2000 року. Посилання на електронні ресурси допустимі лише за наявності авторства та у загальному списку вони мають складати не більше 20 %.

Використана для підготовки до написання курсової роботи література має знайти своє відображення у тексті шляхом прямого цитування (більшість з джерел), разом з тим, кожне посилання (цитата) в тексті роботи має бути відображена вказівкою джерела в переліку літератури.

Список використаних джерел формують у такому порядку:

- законодавчі матеріали: у хронологічному порядку – від найбільш давнього опублікування до новітнього;
- нормативні документи: у хронологічному порядку – від найбільш давнього опублікування до новітнього;
- інші джерела в алфавітному порядку за прізвищами перших авторів або заголовків. Спочатку подають джерела кирилицею, потім – латиницею.

УВАГА! Іноземні джерела наводять мовою оригіналу.

Електронні ресурси відображають у списку використаних джерел відповідно до вимог стандарту. Покликання на сайти, інформація з яких не має конкретного автора та назви, оформлюють у текстовій частині курсової роботи у круглих дужках, тобто сайти до загального списку використаних джерел не вносять.

УВАГА! Кількість інтернет-джерел має складати не більше 25 % від загальної кількості.

Відомості про джерела, включені до списку, подають відповідно до вимог державного стандарту ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (додаток Г).

Оформлення списку використаної літератури є важливою складовою написання курсової роботи. У список включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні курсової роботи або на які зроблено посилання в самій роботі. Список літератури в загальний обсяг курсової роботи не включається, але нумерація сторінок продовжується.

При оформленні списку використаної літератури його слід умовно розділити на дві частини: нормативно-правові акти і спеціальна література (нумерація при цьому залишається наскрізною).

Нормативно-правові акти розміщуються за їх юридичною силою (Конституція, закони, підзаконні нормативні акти та ін.). Нормативно-правові акти однакової юридичної сили розміщуються в хронологічному порядку.

Наприклад:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Голос України*. 1996. 13 липня.
2. Декларація про державний суверенітет України: (16 липня 1990 р.). К., 1991. 8 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 9. С. 50.

До спеціальної літератури належать монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті та ін. Дані джерела розміщуються в алфавітному порядку назв або прізвищ перших авторів. Спочатку вказують прізвище автора, його ініціали. Потім - назву праці, місто видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Якщо праця розміщена у збірнику робіт, журналі чи газеті, то після назви ставляться дві косі лінії, а далі – назва збірника чи журналу, місце, рік видання та його номер (або випуск) і на яких сторінках даний матеріал надрукований. Для газетної статті, крім назви і року видання, вказують так само дату. При цьому джерела треба писати мовою оригіналу.

Наприклад:

1. Конон Н. Є. Українсько-канадські відносини: сучасний стан та перспективи розвитку // Грані. 2016. № 2. С. 27-32.
2. Чекаленко, Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Д. Чекаленко, С. Г. Федуняк; за заг. ред. Л. Д. Чекаленко. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 464 с. С. 29-61.

Важливе значення має правильне оформлення посилань на джерела та матеріали, які здобувач використовує при написанні курсової роботи. Рекомендується такий варіант оформлення посилань: нумерація усіх посилань з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаної літератури. У такому разі посилання оформлюються у квадратних дужках із зазначенням сторінки.

Наприклад:

Цитата в тексті: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами...» [1, с. 145].

Додатки є необов'язковим компонентом курсової роботи. До них зазвичай включають матеріали, які через великий обсяг або форму подання не можна ввести до основної частини (таблиці, схеми, фото і т. ін.).

Додатки оформлюють як продовження курсової роботи, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті.

Кожен додаток починають з нової сторінки, вказуючи його порядковий номер (буквена нумерація) та назву.

Номер додатка у форматі *слово «Додаток» і велика літера української абетки (крім Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь)* та його назву друкують *зверху з великої літери по центру рядка.*

Текст кожного додатка *за необхідності* розділяють на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять номер додатка і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А. Ілюстрації, таблиці і формули, які розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. А.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка А.

Якщо в курсовій роботі два і більше додатки, то перед додатками на окремій сторінці посередині друкують слово **ДОДАТКИ** (без лапок, напівжирним шрифтом).

У кінці кожного додатка з абзацного відступу вказують джерело поданої у ньому інформації, наприклад: *Джерело: ..... (повний бібліографічний опис статті із вказаною сторінкою).* Якщо додаток складено з використанням декількох джерел, їх повний опис подають через крапку з комою.

Ілюструють курсову роботу за ретельно продуманим тематичним планом: кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації. Використовують ілюстрації лише високої якості.

Ілюстрації основної частини роботи подають безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. У частині тексту, що містить відомості про ілюстрацію, розміщують покликання: як словосполучення в круглих дужках (Рис. 3.1) або як мовний зворот, наприклад: ...як бачимо з рис. 3.1 або ...як це показано на рис. 3.1.

УВАГА! *Не варто оформлювати покликання на ілюстрації як самостійні фрази.*

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу (за винятком ілюстрацій, поданих у додатках). Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, що розділені крапкою. Наприкінці номера також ставлять крапку і подають тематичний заголовок ілюстрації, наприклад: Рис. 2.6. Модель оптимізації... (шостий рисунок другого розділу). За необхідності ілюстрації доповнюють коментарем.

Номер ілюстрації, її назву і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією (14 пт, звичайний, вирівнювання центру).

Таблиці, вміщені в основній частині роботи, безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Таблицю розміщують таким чином, щоб її можна було читати без повороту або з поворотом за годинниковою стрілкою.

Перед таблицею ставлять порожній рядок, а в наступному (у правому верхньому куті) зазначають «Таблиця» та вказують її порядковий номер (14 пт, курсив). Нижче зазначають назву таблиці (14 пт, напівжирний, по центру, абзацний відступ – 0). Після назви вміщують саму таблицю.

УВАГА! Кожну таблицю називають

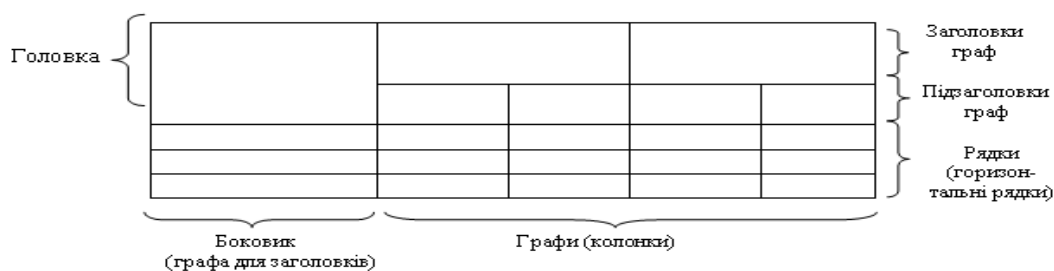

Рис. 1. Структурна схема таблиці

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш над таблицею вказують «Продовження табл. 1.2».

Таблиця 1.2

Тематична назва таблиці

Продовження табл. 1.2

Рис. 2. Приклад перенесення таблиці

СТИЛІСТИЧНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ

Починається робота з титульного аркуша, який повинен мати: назву міністерства, навчального закладу, кафедри, на якій писалася КР, назву курсової роботи, прізвище здобувача вищої освіти, номера групи та факультету, де навчається здобувач вищої освіти, і прізвище викладача, під керівництвом якого була написана робота.

Після титульного аркуша, на другій сторінці курсової роботи подається план роботи.

Кожна структурна частина роботи повинна починатися з нової сторінки та мати заголовок, який відповідає плану курсової роботи. Заголовки слід розташовувати по центру рядка і друкувати великими літерами без крапок у кінці, не підкреслюючи. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, тоді їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку не допускається.

Відстань між заголовком і подальшим чи попереднім текстом має бути не менше, ніж три інтервали, якщо курсова робота виконана рукописним або машинописним способом, та не менше, ніж два інтервали, якщо робота виконана за допомогою комп'ютера.

Розділи слід нумерувати арабськими цифрами без крапок у кінці. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу

складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою (наприклад 1.1, 1.2).

Усі сторінки, починаючи з другої, послідовно нумеруються з проставленням арабських цифр за загальним правилом у нижньому правому куті, без крапки в кінці. Слід мати на увазі, що першою сторінкою курсової роботи є титульний аркуш, на якому нумерація сторінки не ставиться, але враховується при нумерації наступної сторінки.

Під час написання курсової роботи нерідко виникають труднощі з вибором мовних структур, оволодіння якими за певних старань є справою часу. Мовностильові особливості наукової, навчально-дослідної роботи залежать від володіння їх авторами лексикою, іншими виражальними засобами. Наприклад, в історіографічній частині курсової роботи, як і будь-якої іншої наукової роботи, доцільне використання таких мовних структур:

1. Структури, які використовують для акцентування на основних проблемах і питаннях, що аналізуються автором:

автор розглядає питання (чого?)
окреслює питання, пов'язані (з чим?)
аналізує проблеми (чого?)
розкриває своє розуміння (чого?)
викладає основні положення (чого?)
веде мову (про що?)

2. Конструкції, які використовують для фіксації проблем, що виокремлюються автором:

автор підкреслює, зазначає важливість (чого?)
вказує (на що?)
приділяє особливу увагу (чому?)
концентрує особливу увагу (на чому?)
зосереджує увагу (на чому?)

3. Звороти, які вживають при переліку питань, що одночасно розглядаються автором:

автор торкається (чого?)
згадує (про що?)
зазначає (що?)
(крім того) автор торкається (чого?)

4. Структури, які використовують при викладенні системи авторської аргументації, що передбачають ілюстративний та фактичний матеріал, посилання на інші джерела:

автор протиставляє (що чому?)
зіставляє (що з чим?)
аргументує свою думку (чим?)
наводить приклади, цифри, які свідчать (про що?)
ілюструє свої висновки (чим?)
підтверджує (що? чим?)
спирається на класифікацію, запропоновану (де? ким?)
посилається на статті (чі?)

5. Якщо автор неодноразово повертається до концептуально важливих для нього ідей в різних розділах своєї роботи, то відображення цього в тексті курсової роботи може відбуватись через використання таких мовних структур:

автор спеціально декілька разів зупиняється (на чому?)
постійно повертається до думки (про що?)
неодноразово звертає увагу (на що?)
особливо акцентує на тому, що...

6. У заключній частині курсової роботи наводять основні висновки, які зробив автор першоджерела, узагальнюють головні ідеї курсової роботи. Найчастіше при цьому використовують такі мовні структури:

автор робить висновок про те, що...
 доходить висновку, що ...
 Підбиваючи підсумки,
автор підкреслює важливість (чого?)
 На завершення
автор стверджує, що...

ФОРМАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота пишеться виключно українською мовою обсягом не менше 30 сторінок.

Роботу друкують за допомогою комп'ютерної техніки на одній стороні аркуша білого паперу формату *A4 (210 X 297 мм)*, наскрізно дотримуючись рівномірної щільності, контрастності (насичений чорний) й чіткості зображення. Сторінки обмежуються полями: ліве – 30 мм, верхнє та нижнє – 20 мм, праве – 10 мм. Відстань між заголовком і текстом – 15–20 мм. Сторінка повинна містити не менше 28–30 рядків по 57–60 знаків у кожному (з урахуванням інтервалів).

Рекомендована гарнітура – Times New Roman, кегль – 14, інтервал між рядками – 1,5.

Курсова робота має бути надрукована чітко, без помилок і виправлень. Текст курсової роботи може ілюструватись рисунками, схемами, графіками, діаграмами та таблицями.

Кількість використаних джерел для курсової роботи має становити 25-30 одиниць. Загальні параметри зазначені у *таблиці 2*.

Таблиця 2

Параметри форматування тексту курсової роботи

Параметр	Значення
Поля	←30 мм; →10 мм; ↑↓20 мм
Гарнітура шрифту	Times New Roman
Кегль (розмір шрифту)	14 пт.
Відступ основного тексту зліва / справа від берега	0 / 0
Відступ першої стрічки абзацу основного тексту	1,25 см
Міжрядковий інтервал для основного тексту	1,5 пт.
Міжрядковий інтервал для заголовків розділів і підрозділів	1,5 пт.
Інтервальний відступ заголовків розділів від подальшого тексту	0

Текст основної частини курсової роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти (*за потреби*). Заголовки структурних частин «**ЗМІСТ**», «**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ**», «**ВСТУП**», «**НАЗВИ РОЗДІЛІВ**», «**ВИСНОВКИ**», «**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**», «**ДОДАТКИ**» друкують великими літерами по центру рядка.

Кожну структурну частину курсової роботи (*але не підрозділи*) починають з нової сторінки.

Написання курсової роботи передбачає виклад матеріалу на основі спеціально підібраної літератури, і з обов'язковим включенням елементів самостійного осмислення його суті.

Курсова робота подається у зброшурованому вигляді у папці та на диску (або на іншому носії інформації). Наявність електронної версії курсової роботи є обов'язковою. Друкований текст поданої курсової роботи і його електронна версія мають бути ідентичними.

Захист курсової роботи передбачає підготовку презентації, що має висвітлювати основні смислові частини дослідження та доповнювати (а не дублювати) усну доповідь.

Презентацію роботи готують у програмі Microsoft Office Power Point. Слайди не повинні дублювати доповідь здобувача на захисті, а лише доповнювати. Треба застосовувати виразний текст на м'якому тлі та яскраві ілюстрації, що слугуватимуть органічним доповненням до виступу. Кількість слайдів особливого значення не має і на оцінку не впливає, тому не варто робити презентацію надто великого обсягу, головне – щоб вона допомагала сприймати доповідь, а не заважала. Те саме стосується і різних незвичайних ефектів (нестандартне гортання, музичний супровід, рухливі слова тощо) – краще взагалі обійтись без них.

Приклад змісту слайдів: 1 – тема роботи; 2 – мета і завдання; 3 – об'єкт, предмет; 4 – прізвища дослідників, на праці яких спирався здобувач; 5-8 – головні теоретичні положення; 9–12 – висновки., заключний слайд.

Виконану курсову роботу здають викладачеві на перевірку, після чого відбувається обов'язковий захист роботи. Захист курсової роботи виконується у формі співбесіди на 12-15 тижнях семестру. Дозвіл на захист здобувач отримує після перевірки курсової роботи викладачем. Для допомоги здобувачу у виконанні курсової роботи, викладачем проводяться необхідні консультації відповідно до графіку навчального процесу впродовж семестру. Підготовлена та захищена курсова робота оцінюється максимально у 100 балів.

ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Захист курсової роботи проводиться відповідно до графіка, затвердженого науковим керівником, в присутності комісії у складі керівника та двох-трьох членів кафедри. Для захисту роботи відводиться не більше 15 хвилин. Після доповіді члени комісії можуть ставити додаткові запитання по темі курсової роботи. Результати захисту курсової роботи визначаються оцінками згідно шкали оцінювання, з урахуванням якості виконання всіх частин курсової роботи та рівня її захисту. Оцінка за курсову роботу заноситься до залікової книжки здобувача вищої освіти та у відомість. Здобувач вищої освіти, який на захисті курсової роботи отримав незадовільну оцінку, допускається на повторний захист, тільки після виконання нового завдання.

Графік виконання курсової роботи

Таблиця 3

№ п/п	Обсяг виконаної роботи	Обсяг годин індивідуальної роботи здобувачів, год	Терміни виконання, тиждень	Етапи	Максимальний бал	РН за ОП
1	Вибір та затвердження теми, попередній вибір наукових джерел, складання плану дослідження.	7	2-3	1	20	ПРН06 (3) ПРН08. (У)
2	Обговорення теми, остаточний відбір наукових джерел, визначення методики та розробка інструментарію дослідження, підготовка чорнового варіанту курсової роботи	17	4-7	2	30	ПРН06 (3) ПРН08. (У) ПРН24. (У) ПРН26. (У)
3	Отримання відгуку від наукового керівника, редагування та підготовка до захисту (презентація + доповідь)	5	8-9	3	10	ПРН06 (3) ПРН24. (У) ПРН26. (У)

4	Захист курсової роботи	1	10-12	4	40	ПРН06 (З) ПРН24. (У) ПРН26. (У)
	Всього	30			100	

Приблизний обсяг курсової роботи приведений в таблиці 4.

Таблиця 4.

Назва розділу	Приблизний об'єм КР, сторінок
Вступ	1-2
1. Огляд наукової літератури та джерел щодо теми дослідження.	3-5
2. Розгляд основного матеріалу	25-30
3. Представлення аналізу вивченого матеріалу	3-5
Висновки	1-2
Список використаної літератури	1-2
Всього:	30-35

Критерії оцінювання курсової роботи за результатами перевірки наведено у табл. 5, 6 та захисту в табл. 7.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Оцінювання виконання курсової роботи здійснюється згідно Наказу ректора Державного університету «Одеська політехніка» про організацію навчального процесу в ОП і може уточнюватися в робочому порядку на початку навчального семестру.

Курсова робота виконується у письмовій формі. Максимальна оцінка за її бездоганне виконання становить 100 балів (30 год – 1 кредит). Курсова робота вважається зробленою бездоганно, якщо тема розкрита повністю, усі завдання виконані вірно, без помилок.

Семестрова робота над курсовою роботою оцінюється у 60 балів (0,6 кредитів).

Граничні критерії оцінювання курсової роботи за результатами перевірки та захисту наведено в таблиці 5.

Таблиця 5.

Критерії нарахування балів за виконання курсової роботи	Бали
<p><i>Виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - повна відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання; - бездоганне виконання КР, відмінно, чітко і послідовно викладені теоретичні питання в повній відповідності за змістом курсової роботи; - аргументовано обґрунтовані ухвалені рішення та проаналізовані конкретні проблемні ситуації; - наявність елементів науково-дослідного характеру; - якісне оформлення роботи та презентації. <p><i>Захист:</i></p> <p>розкрити глибокі знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння творчо застосовувати теоретичні положення, аргументовано обґрунтувати ухвалені рішення та аналізувати достовірність одержаних результатів.</p>	95-100

<p><i>Виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - достатня відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання; - наявність елементів науково-дослідного характеру; - оформлення роботи та презентації із незначними відхиленнями. <p><i>Захист:</i></p> <p>показати достатні знання й розуміння навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення.</p>	80-94
<p><i>Виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - достатня відповідність змісту курсової роботи завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання; - оформлення роботи та презентації із значними відхиленнями. <p><i>Захист:</i></p> <p>виявити середні знання основних положень навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення на репродуктивному рівні.</p>	60-79
<p><i>Виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - значні відхилення змісту курсової роботи від завдання та вимог навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання; - оформлення роботи та презентації із значними помилками та відхиленнями. <p><i>Захист:</i></p> <p>виявити знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни на мінімальному рівні, вміння застосовувати теоретичні положення на репродуктивному рівні.</p>	59-40
<p><i>Виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - значні відхилення змісту курсової роботи від завдання та вимог навчально-методичних рекомендацій щодо його виконання; - оформлення роботи та презентації із значними помилками та відхиленнями. 	
<p><i>Захист:</i></p> <p>виявити знання за змістом навчальної дисципліни на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу, відсутність вмінь застосовувати теоретичні положення на продуктивному рівні.</p>	20-39
Не здав курсової роботи	0

ІНТЕГРАЛЬНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Семестрова робота над курсовою роботою оцінюється у 60 балів (0,6 кредитів) відповідно до табл. 6.

Таблиця 6.

Результат навчання	Критерії оцінювання	Бали
ПРН01, ПРН04	Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.	10
	Уміти обґрунтувати та об'єктивно оцінювати місце порівняльного права в системі юридичних наук;орієнтуватися в джерелах і літературі з аспектів міжнародних відносин.	10
ПРН01,	Вміти досліджувати та оцінювати сучасний стан проблематики	5

ПРН04,	регіональних аспектів міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики; систематизувати та аналізувати процеси інтеграційної взаємодії в ключових регіонах світу.	5
ПРН09,	Вміти аналізувати основні види порівняльно-правових досліджень.	5
ПРН15	Знати правила організації порівняльних досліджень в юридичній науці. Знати поняття та структуру правової системи.	5
ПРН04,	На основі аналізу розуміти проблеми класифікації правових систем.	5
ПРН09,	Здійснювати аналіз політичного та соціально-економічного розвитку держав.	5
ПРН15	Використовувати отримані методичні навички для самостійного аналізу динаміки розвитку регіональних ситуацій; визначати причини регіоналізації.	10
Разом:		60

Захист курсової роботи оцінюється у 40 балів (0,4 кредитів) відповідно до табл.7

Таблиця 7.

№ п/п	Найменування позиції (ПРН01, ПРН04, ПРН09, ПРН15)	Кількість балів
1	Якість виконання курсової роботи: бездоганне виконання КР, відмінно, чітко і послідовно викладені теоретичні питання в повній відповідності за змістом курсової роботи; якісне оформлення роботи та презентації.	10
2	Повна відповідність змісту курсової роботитематиці, завданню та вимогам навчально-методичних рекомендацій щодо її виконання.	10
3	Використання сучасних інформаційних технологій, наявність елементів науково-дослідного характеру.	10
4	Вміння здобувача орієнтуватися в теоретичному матеріалі роботи та дохідливо відповідати; показати глибокі знання матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння творчо застосовувати теоретичні положення, аргументовано обґрунтувати та аналізувати ухвалені рішення.	10
Всього:		40

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Закіров М. Б., Закірова С. Г. Юридична компаративістика : навч.- методич. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 208 с.
2. Історія порівняльного правознавства як сфера наукових досліджень: Збірник наукових праць / За ред. О. В. Кресіна, І. М. Ситара; упор. О. В. Кресін. Київ; Львів: Ліга-прес, 2015. 412 с.
3. Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2017. 680 с
4. Оніщенко Н. М. Правова система як об'єкт наукового пізнання та вивчення // Правові системи сучасності: Навчальний посібник для магістрів права / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ. Вид-во «Юридична думка», 2012. 492 с.

5. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових праць / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. П. Тихого, М. М. Цимбалюка, І. С. Гриценка; упор. О. В. Кресін, І. М. Ситар. 2-е вид., випр. і доп. Львів, Київ: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 652 с.

6. Сучасні проблеми порівняльного правознавства: зб. Наук. праць / за ред. Ю. С. Шемшученка, Я. В. Лазура; упор.: О. В. Кресін, М. В. Савчин. Ужгород-Київ: Вид-во «Говерла», 2015. 216 с.

7. Тюріна О. В. Сучасні національні правові системи: навч. посіб. Київ. Нац.акад.внутр.справ, 2015. 200 с.

8. Гапотій В. Д. Основні правові системи світу: навчальний посібник / В. Д. Гапотій, О. Л. Жильцов, Г.І. Воржевітіна. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 279 с. URL:[http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8307/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%20\(1\)%20%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf](http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8307/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%20(1)%20%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf) (дата звернення: 03.08.2020).

Додаткова література

9. Барабаш О. Протестантизм у розвитку загального права Англії та США. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. №3(70). С.78-86.

10. Батлер У.Е. Місце пострадянських правових систем на правовій карті світу: Відкрита лекція / Пер. з англ. К.О. Черниченка. За ред. О.В. Кресіна. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавництво «Логос», 2009. 20 с.

11. Бехруз Х. Еволюція ісламського права: теоретико-компаративістське дослідження: Автореф. дис. ... докт. юрид.наук: спец. 12.00.01. О., 2006. 20 с.

12. Богачова Л. Л. Система Європейського та національного права URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/tipp/2012_№1/Bogachov.pdf. (дата звернення: 03.08.2020).

13. Вовк Д. Релігійна традиція у праві: аспекти загальнотеоретичного розуміння. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. №3 (70). С.44-53.

14. Дуда С. М. Джерела права в романо-германській правовій сім'ї (типологічні особливості). *Південноукраїнський правничий часопис*. №3/ 2012. Одеса, 2012. С.75-77.

15. Журавський В. С., Поволокіна К. П. Сучасні процеси правового розвитку (процеси взаємодії правових систем)//Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): Монографія / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ. «Видавництво «Фенікс», 2007. 430 с. 38-54.

16. Крестовська Н. М. Цивілізаційний підхід у порівняльному правознавстві. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 443-449.

17. Оленчук І. В. Типологічні особливості романо-германського права. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 77-79.

Інформаційні ресурси

18. Електронна бібліотека: URL: <http://www.info-library.com.ua/> (дата звернення: 03.08.2020).

19. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія URL: <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm> (дата звернення: 03.08.2020).

20. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка URL: www.library.univ.kiev.ua (дата звернення: 03.08.2020).
21. Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія” URL: <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib> (дата звернення: 03.08.2020).
22. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 03.08.2020).
23. Національна бібліотека Франції URL: <http://www.bnf.fr/> (дата звернення: 03.08.2020).
24. Національна Парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.kiev.ua/> (дата звернення: 03.08.2020).
25. Німецькі бібліотеки URL: <http://www.ddb.de/> (дата звернення: 03.08.2020).
26. Українська правнича фундація URL: <http://www.ulf.com.ua/> (дата звернення: 03.08.2020).
27. Центр європейського і порівняльного права URL: <http://www.eclg.gov.ua/> (дата звернення: 03.08.2020).
28. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету URL: <http://www.law.yale.edu/library/> (дата звернення: 03.08.2020).
29. Форум права (електронне наукове фахове видання) URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/index.htm> (дата звернення: 03.08.2020).
30. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
31. Одеська національна наукова бібліотека URL: <http://www.odnb.odessa.ua/>
32. Бібліотека з прав людини (Університет Міннесоти) URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/index.html> (серед доступних мов – англійська)
33. Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин URL: <http://sshdir.org.ua/>

ДОДАТКИ

Зразок оформлення титульної сторінки курсової роботи

Міністерство освіти і науки України
Державний університет «Одеська політехніка»
Кафедра міжнародних відносин та права

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «**Правові системи сучасності**»
на тему:

ТЕМА РОБОТИ

Виконав:

Здобувач вищої освіти
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Прізвище, ім'я, по батькові ¹ _____
(підпис)

II курс, ІМ-201, денна форма навчання

Науковий керівник:

Прізвище, ім'я, по батькові _____
(підпис)

науковий ступінь², вчене звання, посада

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
_____

Одеса – 2021

¹ Всі прізвища, імена та по батькові, що вказуються на титульному аркуші, подаються у називному відмінку

Призначення методів дослідження

МЕТОД	ПРИЗНАЧЕННЯ
ТЕОРЕТИЧНІ	
Аналіз (ретроспективний, класифікаційний, відношення, каузальний, діалектичний)	Визначення цілей, завдань, задуму, передбачуваних результатів при збиранні і обробці фактів.
Синтез	
Абстрагування	Проникнення в суть явищ, виявлення інваріантних рис досліджуваного процесу.
Конкретизація	Для більш точної характеристики об'єкта, що вивчається.
Узагальнення	Обґрунтування понять, суджень, закономірностей, теорій.
Порівняння	Зіставлення досліджуваних предметів та встановлення їхньої подібності або відмінності.
Класифікація	Упорядкування та класифікація явищ на основі визначення їхньої однорідності.
Індукція Дедукція	Проникнення в суть явищ, відкриття їхніх закономірностей, побудови гіпотез і теорій.
Аналогія	Встановлення подібності в певних сторонах, якостях чи відношеннях між нетотожними об'єктами.
Моделювання (прогностичне, концептуальне, інструментальне, рефлексивне, моніторингу, нормативне)	Наочне відображення складних наукових положень (явищ, що вивчаються); конструювання нового ...; прогнозування розвитку/змін тощо.
Проектування	Створення моделей запланованих (майбутніх) процесів і явищ.
Монографічний (інформативний, проблемний)	Дослідження явищ/процесів, побудова теоретичних висновків.
ЕМПІРИЧНІ	
Текстологічний	Для вивчення літератури і документів з метою одержання первинної інформації; аналіз історії і сучасного стану проблеми; створення первинного уявлення про проблему і шляхи її розв'язання.
Контент-аналіз	Кількісне вивчення великих обсягів текстів в широкому розумінні (документів, відео-, аудіоматеріалів, зображень). Даний метод є провідним у дослідженні змісту повідомлень ЗМК, записів на сайтах соціальних мереж, відповідей на опитування тощо.
Спостереження	Збирання інформації, даних; забезпечення теоретичного дослідження емпіричною інформацією; перевірка адекватності і істинності теорії на практиці; вивчення об'єктів в їх цілісності, в природному функціонуванні тощо.
Вивчення та узагальнення досвіду	Виявлення наявного рівня діяльності; встановлення закономірностей тощо.
Наукова експедиція	Одержання інформації/даних на місцях (організація, виробництво та ін.) максимально наближених до реальності.
Бесіда	Одержання інформації/даних.

Опитування; інтерв'ю анкетування тестування	
Експертні	Обґрунтування висновків про шляхи розв'язання актуальних проблем.
Експеримент (природний, лабораторний)	Одержання нових знань про причинно-наслідкові відношення між чинниками, умовами чи процесами.
Математичної обробки	Кількісне оцінювання предметів/процесів дослідження.
СПЕЦІАЛЬНІ	
Наукометрія	Кількісне вивчення процесів і результатів наукової діяльності.
Інформетрія	Аналіз, виявлення закономірностей інформаційної діяльності, формулювання законів інформаційної діяльності та наукової інформації.
Вебометрія	Вивчення характеристик та особливостей вебмережі.
Бібліометрія:	Кількісний аналіз інформаційних джерел для отримання даних щодо ефективності, динаміки, структури і закономірностей розвитку об'єктів, що досліджуються.
Лексичний аналіз; семантичний аналіз; логіко-сміслове моделювання	Якісна характеристика первинних документів.
Аналіз зростання, старіння, рангового розподілу («Модель експоненціального зростання Д. Прайса», закон Бредфорта); Тезаурусний метод; аналіз видової структури інформаційного потоку	Аналіз вторинних джерел інформації.
«Co-citation»; аналіз співавторства; бібліографічного співвідношення	Аналіз цитування.

Загальний зразок структури роботи

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	6
1.1.....	6
1.2.	10
РОЗДІЛ 2.....	14
2.1.	14
2.2.	19
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	24
ДОДАТКИ.....	26

Приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел, який наводять у роботі

Бібліографічні записи розміщують чітко за алфавітом прізвищ та ініціалів авторів, або перших слів назв за принципом "слово за словом". У назвах, що починаються з прийменників чи артиклів, останні розглядаються як окремі слова. Тобто бібліографічний запис "До питання..." буде стояти в бібліографічному списку раніше від бібліографічного запису "Документи...".

Основні правила **алфавітного** розміщення бібліографічних записів:

- при збігу першого слова назви: — за алфавітом другого слова і так далі;
- праці одного автора: — за алфавітом першого слова назви окремих творів;
- при збігу прізвищ та ініціалів авторів: — за алфавітом праць;
- різними мовами: — спочатку українською (російською) мовою чи мовами з кириличним алфавітом; — потім мовами з латинською графікою.

Зразок оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел

(згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40))

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: <i>Один автор</i>	1. Дичківська О. О. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Київ : ДІА, 2018. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Історія України. Львів, 2017. 153 с. 3. Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2003. 542 с. 4. Ваш О. М. Етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с. 5. Гурманова Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2017. 193 с.
<i>Два автори</i>	1. Мартиненко З. Е., Макар І. В. Управління підприємством: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2017. 296 с. 2. Палеха В. І., Карпова П. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 120 с. 3. Білоус С. І., Корнійчук В. П. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2016. 176 с. 4. Мороз І. С., Василенко Н. Ю. Маркетинг : конспект лекцій. Київ : Молодь, 2016. 102 с. 5. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Вид. 3-ге., переробл. та допов. Херсон, 2017. 212 с.
<i>Три автори</i>	1. Гарнавська Г. Я., Марценюк Н. С., Герасимова Т. М. Фінанси : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2017. 412 с. 2. Пустовенко В. В., Максименко І. Л., Яким А. С. Безпека життєдіяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2017. 348 с.

<i>Чотири автори</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Інновації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с. 2. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с. 3. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю., Ткаченко І. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.
<i>П'ять і більше авторів</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операційний менеджмент : підручник / С. М. Поплавська та ін. Київ : ЦУЛ, 2011. 267 с. 2. Охорона праці : навч. посіб. / О. І. Подольська та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2017. 264 с. 3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : станом на 10 жовт. 2017 р. / К. І. Мягченко та ін. ; за заг. ред. І. М. Ливанова. Київ : ЦУЛ, 2017. 428 с.
<i>Автор(и) та редактор(и)/упорядники</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Веретенко В. В. Міжнародний маркетинг : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Марценюка. Київ, 2015. 374 с. 2. Бутенко М. П., Качур В. П., Петренко С. В. Психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Дутко. Київ : ЦУЛ, 2017. 332 с. 3. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ: ЦУЛ, 2015. 560 с. 4. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.
<i>Без автора</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. 30 років історичному факультету: історія та сьогодення (1986-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. В. В. Черепані. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 340 с. 2. Етнографія : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Гарапка; уклад. А. І. Гарапка. Київ : ЦУЛ, 2018. 320 с. 3. Міжнародні відносини : монографія / за ред. М. А. Березовського. Київ : ЦУЛ, 2016. 162 с. 4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Тарнавського. Київ : ЦУЛ, 2016. 186 с. 5. Товарознавство / упоряд. В. Олексик. Київ, 2014. 804 с. 6. Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.
<i>Багатотомні видання</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с. 2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінології. 424 с. 3. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.
Частина видання	
<i>Книги</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні : монографія. Чернівці, 2012. С. 151-169. 2. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. Михайло Баймуратов: право як буття вченого : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. Київ, 2009. С.477-493. 3. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. Тридцать лет с экологическим правом : избранные труды.

	<p>Харьков, 2013. С. 205-212.</p> <p>4. Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна делікатність. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С.195-197.</p> <p>5. Наумов М. С. Напрями впливу інтелектуалізації економіки на розвиток ринкових відносин в Україні. Трансформаційні процеси в суспільстві в умовах інформаційної економіки: монографія / В. П. Решетило, М. С. Наумов, Ю. В. Федотова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2014. С. 213–241.</p> <p>6. Саблук П. Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. Основи аграрного підприємництва / за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.</p>
<p><i>Тези доповідей, матеріали конференцій</i></p>	<p>1. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>2. Зінчук Т. О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. Органічне виробництво і продовольча безпека: зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир: Полісся, 2014. С. 103–108.</p> <p>3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе: материалы VII междунар. антитеррорист. форума</i> (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145-150.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i> : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50-53.</p>
<p><i>Частина довідкового видання</i></p>	<p>1. Павлик І. М. Право інтелектуальної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 683.</p> <p>2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. <i>Основи педагогіки освіти</i> : словник термінів / за ред.: Т. О. Дмитрука, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54-55.</p> <p>3. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С.699.</p>
<p><i>Статті із продовжуваних та періодичних видань</i></p>	<p>1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. <i>Вища освіта України</i>. 2004. № 1. С. 5-9.</p> <p>2. Кармазіна М., Могилевець О. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях. <i>Політичний менеджмент</i>. 2006. № 5. С. 3–17.</p> <p>3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>4. Коваль Л., Коваль П. Переваги дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>5. Кучеренко О. О. Конституційні права людини і громадянина. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88-92.</p> <p>6. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15.</p>

	7. Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe ₂ : ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i> . 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.
Інші видання	
Законодавчі та нормативні документи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. 2. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22. 3. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 4. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2020). 5. Питання соціального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2017 р. № 1060. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 5. С. 430-443. 6. Про інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2019-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2018 р. № 43/2018. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2018. 23 лют. (№ 35). С. 10. 7. Про затвердження Вимог до оформлення кандидатської дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2018 р. № 50. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 25. С. 139-141. 8. Інструкція щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги : затв. наказом М-ва. праці та соц. політики від 19.09.2006 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2006. 19 верес. (№ 18). С. 15–16. 9. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530-543.
Архівні документи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лист Голови Спілки «Первоцвіт» Г. Ф. Петренка на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Поповича щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. 2. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. 3. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8-12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1-3. 4. Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1-7.
Каталоги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прокопенко И. П. Каталог растений для работ по экодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. 2. Історична спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Петров, О. В. Олійник. Харків, 2000. 64 с. 2. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.- довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів: Новий час, 2003. 160 с.

<i>Стандарти</i>	<p>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
<i>Дисертації</i>	<p>1. Євдоченко О.О. Європейське бізнес-середовище в розвитку міжнародної економічної діяльності: дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний економічний ун-т. Київ, 2005. 235 с.</p> <p>2. Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
<i>Автореферати дисертацій</i>	<p>1. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.</p> <p>2. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 Харків, 2010. 36 с.</p>
<i>Електронні ресурси</i>	<p>1. Влада очима історії: фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2019).</p> <p>2. Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі Бібліотечний вісник. 2016. № 4. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_4_4 (дата звернення: 26.09.2017).</p> <p>3. Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного Філософія у в українсько-польських відносинах//Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-/journals/eui/20122/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2019).</p> <p>4. Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя: веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua/ (дата звернення: 12.10.2020).</p>